

УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ ЯК СКЛАДОВА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

Анотація. Стаття присвячена обґрунтуванню взаємозв'язку фінансової стійкості й ліквідності банку. Розглянуто проблеми пошуку та практичного застосування важелів захисту незбалансованості ліквідності у діяльності вітчизняних банків з метою підвищення фінансової стійкості та ефективності функціонування банківської системи в Україні.

Ключові слова: банк, ліквідність банку, ліквідна позиція, нормативи ліквідності, достатня ліквідність банку, надлишок ліквідності, недостатній рівень ліквідності, управління ліквідністю, фінансова стійкість банку.

Постановка проблеми. Економіка України глибоко відчула на собі наслідки світової фінансової кризи. Найбільш вразливою виявилася банківська система країни, що позначилось на її стабільності та ефективності виконання нею своїх функцій. Банки є рушійною силою національної економіки, адже саме вони за допомогою фінансових інструментів здатні впливати на стабільність економічної ситуації в країні. Тому, особливо актуальною є проблема забезпечення фінансової стійкості банку.

Банківська ліквідність відіграє життєво важливу роль як у діяльності окремого банку, так і у кредитній системі держави. Неліквідний банк не може виконувати свої функції і проводити операції з обслуговування клієнтів, його рейтинг знижується, що значно ускладнює запозичення коштів із зовнішніх джерел, банк втрачає потенційний прибуток. Надлишкова ліквідність є результатом негативного управління банком і говорить про неспроможність менеджменту банку ефективно розпоряджатися залученими ресурсами. Така ліквідність спричиняє зниження рентабельності банківської діяльності й навіть може привести до збитковості банку. Тому вирішення проблем ліквідності повинно мати найвищий пріоритет в роботі банку, а формування та використання адекватного інструментарію управління ліквідністю банку – першочергове завдання, що і визначає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління ліквідністю банку досліджували такі науковці, як О.І. Лаврушин [1], В.І. Міщенко [2], В.М. Шелудько [3], О.Д. Вовчак [4], Ю.С. Ребрик [5], Н.О. Хіміч [6], М.А. Поморина [7] та ін. Незважаючи на суттєві наукові результати, отримані вищезазначеними та іншими вченими, слід зауважити, що питання формування методичних підходів до вдосконалення управління ліквідністю банків залишається недостатньо розробленим як у теоретичному, так і у практичному аспектах, особливо у контексті фінансової стійкості банків.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження методологічних аспектів ліквідності банків та впровадження на цій основі засад управління ліквідністю, як складової фінансової стійкості банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На даний момент для економіки України особливо актуальною є проблема забезпечення фінансової стійкості банків. Світова фінансова криза негативно вплинула на розвиток усіх банківських систем світу. Україна не стала винятком. Вітчизняні банки зіткнулися з недостатністю ліквідності на початку кризи, через що Національний банк України був вимушений впровадити мораторій на відкликання депозитів. Приблизно з кінця 2009 року внаслідок припинення кредитування у банків відчувається надлишок ліквідних коштів та

незбалансованість ресурсної бази, що негативно впливає на формування прибутку банку. Саме через ці проблеми, на наш погляд, банки в останній час почали приділяти значну увагу зміцненню своєї фінансової стійкості, яка є запорукою фінансової стійкості держави в цілому.

Питанням стійкості банківської системи в економічній літературі відведено значне місце. Аналіз досліджень та публікацій із даної проблематики [8-11] вказує на те, що не існує загальноприйнятого тлумачення цього поняття. Н.М. Шелудько пропонує визначати фінансову стійкість банку як динамічну інтегральну категорію «системи трансформації ресурсів та ризиків», здатну повноцінно виконувати свої функції, витримувати вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища [12]. Вважаємо, що це визначення є найбільш вірним, але потребує уточнення. Так, на нашу думку, недоцільно розглядати банк, як систему трансформації ресурсів і ризиків. До функцій банку відноситься не тільки зазначена діяльність, а й виконання багатьох інших операцій та послуг. Проте, вважаємо, що автор чітко визначив саму сутність фінансової стійкості банку, як його здатності витримувати вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Погоджуємося, що це динамічна характеристика, так як її стан може змінюватися. Таким чином, на наш погляд, фінансова стійкість банку – це динамічна характеристика банку, яка визначає його здатність витримувати вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища та виконувати свої функції на протязі безперервного терміну дії. Фінансова стійкість включає показники, які розкривають і синтезують результативність складових стійкості банківської установи, особливо обсяг і структуру власних засобів, рівень прибутковості, норму прибутку на власний капітал, дотримання показників ліквідності, мультиплікативну ефективність власного капіталу, обсяг створеної додаткової вартості. Фінансова стійкість банку – це складова характеристика фінансової стабільності, його надійності, показниками якої, в свою чергу, є капітальна стійкість, ліквідність, прибутковість і ризик комерційного банку (рис. 1).

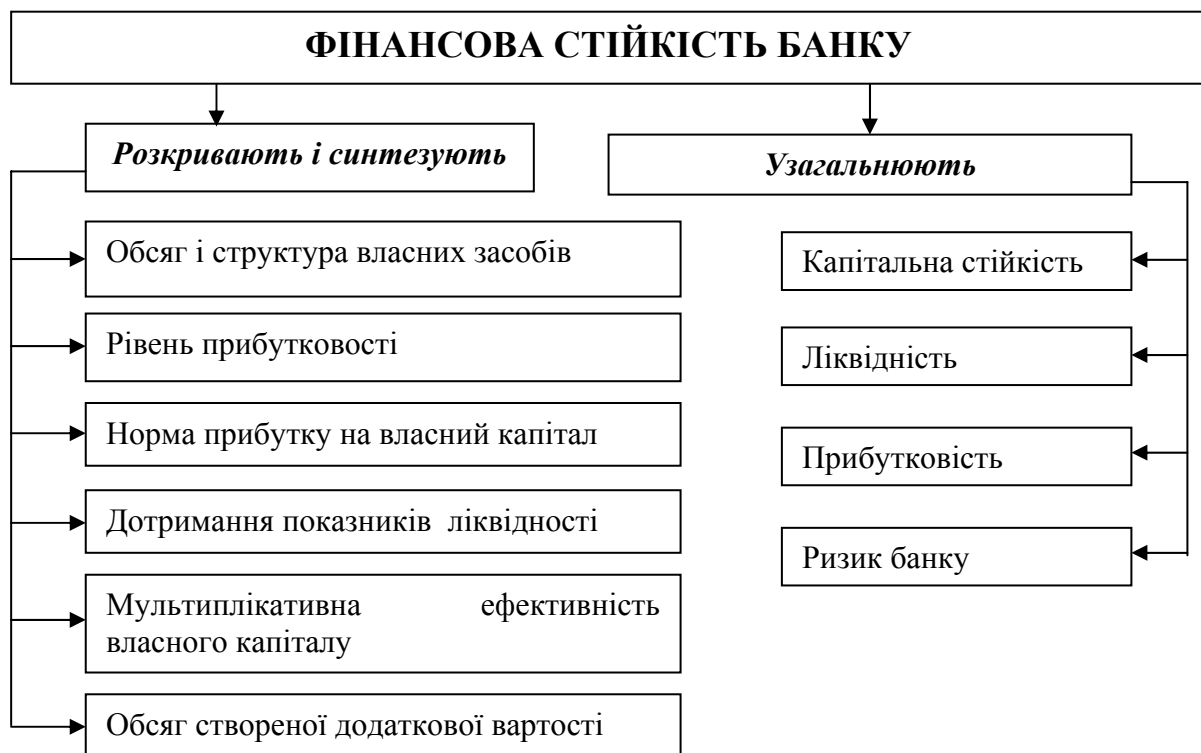

Рис. 1. Основні показники фінансової стійкості банку

Таким чином, бачимо, що ліквідність надзвичайно важлива для банку, як складова фінансової стійкості. Кожен банк для забезпечення своєї стабільності має бути впевненим, що у будь-який момент зможе задовольнити потреби своїх кредиторів і позичальників. Для цього йому потрібно підтримувати відповідність між активними та пасивними статтями балансу, між строками повернення кредитів та строками закінчення депозитів. Усі ці процеси включає управління ліквідністю банку. Стабільне функціонування та подальший розвиток банків залежить від здатності банку організувати ефективне управління ліквідністю. Від управління ліквідністю залежить не лише спроможність банку розраховуватись за своїми зобов'язаннями, але і задовольняти існуючий попит на ресурси для здійснення активних операцій. Крім того, дотримання встановлених вимог ліквідності є основним свідченням надійності установи банку, а, отже, і ділової репутації.

Управління ліквідністю банку як складової фінансової стійкості сьогодні особливо важливо для України. Через минулу фінансову кризу, яка розпочалася у 2008 році та наслідки якої відчувають банки й зараз, банківська система держави зіткнулася з таким явищем, як надмірна або надлишкова ліквідність. Банки задля забезпечення своєї платоспроможності накопичували ресурси, приваблювали вкладників великими відсотками по депозитам, в наслідок чого недоотримували прибуток та негативно впливали на фінансову стійкість. Зараз метою кожної банківської системи є зниження рівня ліквідності та збільшення обсягу операцій, які збільшать прибутковість кожного банку.

Ознайомившись з думками різних вчених, проаналізувавши основні підходи до визначення термінів ліквідність та ліквідність банку, приходимо до висновку, що найточніше сутність поняття управління ліквідністю банку можна визначити як діяльність банку із забезпечення такого розміщення коштів, щоб можна було у будь-який момент розрахуватися із зобов'язаннями (в короткий термін перетворити активи у грошові кошти).

Розглянемо динаміку показників ліквідності вітчизняних банків у 2010 році (табл.1) [13].

Таблиця 1

Стан ліквідності банків у 2010 році

Станом на	Н4 – норматив миттєвої ліквідності (не менше 20 відсотків)	Н5 – норматив поточної ліквідності (не менше 40 відсотків)	Н6 – норматив короткострокової Ліквідності (не менше 60 відсотків)
01.01	64,45%	72,9%	35,88%
01.02	69,87%	73,52%	37,83%
01.03	63,15%	75,53%	99,99%
01.04	68,64%	82,04%	100,85%
01.05	69,41%	74,13%	98,64%
01.07	69,63%	81,72%	100,28%
01.08	65,88%	78,92%	99,78%
01.09	56,99%	72,51%	94,59%
01.10	53,56%	74,19%	94,35%

Проаналізувавши динаміку зміни показників ліквідності, робимо наступні висновки. Не можна чітко визначити тенденції змін показників, адже, наприклад, значення нормативу миттєвої ліквідності у лютому зросло у порівнянні з січнем, у березні – зменшилось у порівнянні з попереднім місяцем, у квітні та травні це значення росло, а в червні спостерігався спад майже на 4 п.п., у липні значення нормативу знову

зросло, а із серпня по жовтень спостерігається динаміка спаду (з 69,63 % у червні до 53,56% у жовтні). Аналогічна тенденція спостерігається і стосовно інших двох показників – нормативу поточної та короткострокової ліквідності. Необхідно відзначити, що різка зміна значення нормативу короткострокової ліквідності (35, 88% - у січні, 99,99% - у березні), на наш погляд, пов'язані з тим, що НБУ у 2010 році переглянув мінімальне значення цього показника – збільшив з 20% до 60%.

Проаналізувавши стан ліквідності комерційних банків у другому півріччі 2010 року, бачимо досить суперечливу ситуацію в умовах післякризових фінансових явищ. Так, відповідно до офіційних даних НБУ станом на 1.10.2010 року, показник миттєвої ліквідності загалом по банківській системі становить 53,56% (при нормативному значенні Н4 – 20%), поточної ліквідності – 74,19 % (за нормативу Н5 – 40%), короткострокової ліквідності – 94,35% (за нормативу Н6 – 60%). Видно, що показники ліквідності перевищують норму майже вдвічі. Такий стан свідчить про надлишок ліквідності у банків. Це негативно впливає на стан як всієї банківської системи, так і на економічну ситуацію в країні, адже такі нормативні показники свідчать про те, що банки не можуть ефективно розміщувати свої ресурси, накопичуючи їх.

Різні банки мають різні потреби у ліквідності. В одній і тій же банківській установі в різний час одна й та ж ліквідна позиція може бути достатньою або недостатньою – залежно від потреб у коштах. Крім того, ліквідність, достатня для одного банку, може виявитися недостатньою для іншого. Визначити, чи достатня ліквідність банку, можна, лише проаналізувавши низку факторів.

Для більшості банків потреба в ліквідних коштах виникає з таких причин:

- ✓ Зняття коштів з депозитів, або навпаки, їх надмірність;
- ✓ Заявки на отримання нових кредитів від платоспроможних клієнтів;
- ✓ Операції витрати та сплати податків у процесі продажу банківських послуг;
- ✓ Погашення раніше наданих кредитів [14].

Недостатній рівень ліквідності майже завжди є першою ознакою наявності в установі фінансових труднощів. У цій ситуації банк, як правило, втрачає депозити, що зменшує його готівкові кошти та змушує реалізовувати найліквідніші активи. Це зумовлює потребу управління ліквідністю банку у складі управління фінансовою стійкістю.

При управлінні ліквідністю необхідно враховувати такі особливості:

- наявність різних підходів до визначення ліквідності, що призводить до виникнення значної кількості методів її оцінки;
- тісний взаємозв'язок між ліквідністю і доходністю [15].

Банківська ліквідність піддається ризику ліквідності – ризику недостатності надходжень грошових коштів для покриття їх відпливу, тобто ризику того, що банк не зможе розрахуватися в строк за власними зобов'язаннями у зв'язку з неможливістю за певних умов швидкої конверсії фінансових активів у платіжні засоби без суттєвих втрат. У зв'язку з цим, банки повинні постійно управляти ліквідністю, підтримуючи її на достатньому рівні для своєчасного виконання всіх прийнятих на себе зобов'язань з урахуванням їх обсягів, строковості й валюти платежів, забезпечувати необхідне співвідношення між власними та залученими коштами, формувати оптимальну структуру активів зі збільшення частки високоякісних активів з прийнятним рівнем кредитного ризику для виконання правомірних вимог вкладників, кредиторів та всіх інших клієнтів [16].

Управління банківською ліквідністю варто розглядати як складний багатоетапний та безперервний процес, що є сукупністю підходів і методів, за допомогою яких

здійснюють діагностику та планування ліквідності (через аналіз та коригування внутрішніх чинників) і тому досягається оптимальне співвідношення між активами та зобов'язаннями за обсягами, термінами та валютами, що дає змогу банкам обмежити рівень ризику незбалансованої ліквідності та досягти максимізації прибутковості за умов обов'язкового дотримання її нормативів [6].

Наразі українські банки трансформують власні аналітичні напрацювання відповідно до світових вимог, тому питання розроблення підходів до управління потребують особливої деталізації та комплексності. Процес управління ліквідності, як складової фінансової стійкості, має бути інтегрований у консолідовану систему банківського менеджменту.

Механізмом забезпечення ліквідності комерційних банків є встановлені державою вимоги до ліквідності, платоспроможності, структури капіталу. Кожен показник окремо не достатній для того, щоб однозначно стверджувати, що стан конкретного банку ліквідний.

Як відомо, з метою захисту інтересів клієнтів та забезпечення фінансової надійності банків Національний банк України встановлює для всіх комерційних банків економічні нормативи. Серед них є і нормативи ліквідності, виконання яких покликане забезпечити достатню ліквідність комерційних банків, допомагає проаналізувати здатність комерційного банку виконувати свої зобов'язання, а в динаміці – ще й оцінити тенденції змін ліквідності банку, знання яких є необхідною передумовою якісного управління ліквідністю, а отже, й доброго фінансового стану банку, стабільності всієї банківської системи. Інші обов'язкові нормативи - ризику, капіталу, валютних позицій – безпосередньо не пов'язані з ліквідністю, але допомагають банку бути ліквідним, застерігаючи від надто ризикованих операцій, погіршення фінансового стану. На цей час згідно з Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків України [17] НБУ установив такі нормативи ліквідності: миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6).

Відповідно до п. 1.1. Р. V Гл. 1 зазначеної інструкції ліквідними активами є кошти в касі, які відкриті в Національному банку та інших банках, а також активи, що можуть бути швидко проконвертовані в готівкові чи безготівкові кошти. Для запобігання повторенню кризи довіри до банківської системи, Національному банку України вважаємо доцільним переглянути визначення ліквідності в частині того, що готівка, як актив, необхідна для задоволення потреб банку у ліквідних коштах (тобто тих, які можна негайно витратити у разі вилучення депозитів і задоволення інших непередбачених чи термінових потреб), отже не всі кошти можуть використовуватися для підтримки банком своєї ліквідності, а тільки готівкові. Відповідно у визначенні ліквідності банку цю її особливість необхідно підкреслити, а саме – активи банків називаються ліквідними, якщо їх можна швидко продати на готівковому ринку за низького ризику втрат для продавця, тобто перетворити у ту форму, яка і забезпечує своєчасне виконання банком своїх зобов'язань перед вкладниками з метою підтримки ліквідності. На нашу думку, важливо переглянути нормативи ліквідності (Н4) миттєвої ліквідності, (Н5) поточної ліквідності та (Н6) короткострокової ліквідності в частині визначення ліквідними активами коштів, які можна швидко продати на готівковому ринку для забезпечення своєчасного виконання банком своїх зобов'язань.

Крім того, на наш погляд, механічне дотримання нормативів без прогнозування, без стратегії управління ліквідністю зменшує прибутковість банку та не гарантує фінансової стійкості банку в майбутньому.

Проведене дослідження довело, що банківська ліквідність відіграє важливу роль в економіці країни. Щоденна робота з підтримки достатнього рівня ліквідності є неодмінною умовою самозбереження і виживання банку та забезпечує його стійкість.

Без якісного управління банк не зможе надавати послуги щодо обслуговування фізичних і юридичних осіб, здійснювати кредитну-інвестиційну діяльність, тому вирішення проблем підтримки ліквідності повинно мати найвищий пріоритет у роботі менеджменту банку. Раціональне управління залученими коштами створює умови для підтримання відповідного рівня ліквідності банку та довіри клієнтів. А значить дозволяє банкові бути впевненим у своїй фінансовій стійкості.

Висновки. Складовими фінансової стійкості є капітальна стійкість, ліквідність, прибутковість та ризик. Національний банк України, встановлюючи відповідні нормативи ліквідності, підтримує й стійкість банку. Це призводить до зменшення накопичення вільних коштів банків, тобто банківські ресурси «працюють» в збільшенні прибутковості банків, а отже, зменшують ризик недоотримання доходів. Ще одним виявленням впливу управління ліквідністю на фінансову стійкість є збалансованість між сумами активів та пасивів банку, що підтримує капітальну стійкість банку, яка також є невід'ємною частиною стійкості банку. З цього можемо зробити висновок, що управління ліквідністю банку забезпечує підтримання на належному рівні усіх складових фінансової стійкості, а отже, є її невід'ємною частиною.

Література

1. Лаврушин О.И. Банковское дело: Учебник / Под ред. О.И. Лаврушина. – М.: Финанси и статистика, 2007 – 768 с.
2. Міщенко В.І. Ліквідність банківської системи: економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу / В. Міщенко, А. Сомік // Вісник НБУ.- 2008.- №11.- с. 6-9.
3. Шелудько В.М. Фінансовий ринок. – К.: Знання, 2002.- 312с.
4. Вовчак О.Д. Кредит і банківська справа: Підручник / Вовчак О.Д., Руцишин Н.Н., Андрейнів Т.Я. – К.: Знання, 2008.- 564с.
5. Ребрик Ю.С. Система антикризового управління в банку / Ю.С. ребрик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція: зб. Наук. Пр. – Львів, 2009.- Вип. 2 (76).- С.- 204-210.
6. Хіміч Н.О. Управління ліквідністю комерційних банків України в умовах нестабільності фінансових ринків / Н.О. Хіміч // Регіональна економіка.- 2008.- №3.- с. 76-83.
7. Поморина М.А. О некоторых подходах к управлению банковской ликвидностью / М.А. Поморина // Банковское дело.- 2001.- №9 .- с. 5-11.
8. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулин.- М.: Изд-во «Финанси и статистика», 2001.- с. 432.
9. Заюкова М.С. Теорія фінансової стійкості підприємства: монографія / М.С. Заюкова.- Вінниця: Вид-во «Універсум», 2004.- с.155.
10. Довгань Ж. Фінансова стійкість банківських установ у період економічної кризи // Вісник НБУ.- 2009.- №4.- с.20-26
11. Зінченко В.О. Сутність і поняття стійкості банківської системи // Вісник УАБС.- 2007.- №2.- с.83-86
12. Шелудько Н.М. Іноземний капітал у банківському секторі України: тенденції, проблеми, перспективи // Фінанси України.- 2004.- №12.- с. 100-107.
13. Офіційний сайт Національного банку України, розділ статистика. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>

14. Мороз А.М. Банківські операції: Підручник.- 2-ге вид., випр. I доп./ А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза.- К.: КНЕУ, 2002.- 476с.

15. Крилова В., Набок Р. Складові процесу управління ліквідністю банку // Вісник НБУ.-2008.- №6.- с. 24-29

16 І. Лис. Удосконалення управління ліквідністю банку в умовах світової фінансової кризи // Банківська справа.- 2009.- №4.-с. 19-25

15. Постанова НБУ «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» / затв. Пост Правління НБУ від 28.08.2001р. № 368.

Summary. The article is devoted ground of intercommunication of financial firmness and liquidity of bank. The problems of search and practical application of levers of defence of unbalanced of liquidity are considered in activity of domestic banks with the purpose of increase of financial firmness and efficiency of functioning of the banking system in Ukraine.

Keywords: bank, liquidity of bank, liquid position, norms of liquidity, sufficient liquidity of bank, surplus of liquidity, insufficient level of liquidity, by liquidity, financial firmness of bank.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2011